

Левківський М.В. К.Ушинський і формування почуття малої Батьківщини у дітей / М.В. Левківський // Історико-педагогічний альманах. Випуск 3. Реалізація педагогічних ідей К.Д. Ушинського в освіті сьогодення: збірн. наук. праць молодих дослідн. / за ред. О.Є. Антонової, В.В. Павленко. – Житомир: ФОП Левковець, 2015. – 226 с.

*Левківський М.В.,
доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

К.Ушинський і формування почуття малої Батьківщини у дітей

Актуальність даного пошуку є надто начасі, оскільки у неспокійний для України час найважливішим постає формування в дітей та молоді патріотичних почуттів, свідомості та переживань і дій за безпеку цілісності нашої держави. У цьому зв'язку якнайщільніше до цієї проблеми підійшов видатний педагог Костянтин Дмитрович Ушинський.

Зазначимо, що визначний учений уважав, що головним у патріотичному вихованні дітей є формування у них патріотичних почуттів. Ніщо так не тисне над нами як наші почування, особливо почуття малої Батьківщини, - зазначав він. Він не просто обґрунтовував необхідність формування в дитячому віці глибокого почуття малої Батьківщини, а опирався у зв'язку з цим на відоме положення видатного Яна Коменського, котрий зазначав: «Всі людські істоти успішно формуються, коли вони – в ніжному віці, і, навпаки, - зміцнившись, вони не підлягають формуванню».

Найпершим пізнанням цих глибоких патріотичних почуттів є пізнання дитиною рідної природи, околиць рідного краю. В зв'язку з цим К. Ушинський у статті «Рідне слово» писав про природу самої дитини. «Бідне дитя, яке босими ніжками не походило по свіжій червневій росі. Ніколи не розвинеться його душа у всій повноті, якої вимагає дитяча природа». Доречно відзначити, що водночас із Костянтином Ушинським до цього висновку підійшов і геніальний російський письменник, педагог Лев Толстой. Останній у Ясній Полянці на власний кошт організував школу для селянських дітей. Також для них він написав «Азбуку», а також чотири книги для читання з 1 по 4 клас. Проте найцікавішою знахідкою великого Толстого було використання з дітьми уроків серед природи, де у процесі навчання вчений прагнув показати не лише красу самої природи, але й навчитися школярікам пізнавати внутрішню сутність самої природи.

Це ж саме ми зустрічаємо і у К. Ушинського. Він робить революцію у оволодінні дітьми вміннями читання, вперше у вітчизняній педагогіці він застосовує звуковий метод навчання грамоти. Для повноти пізнання природи дітьми він пише дві книги «Рідне слово» (для 1 – 2 класів) та «Дитячий світ» (для 3 – 4 класів). Суттєвим є й те, що невеличке оповідання для дітей проникнуті глибокою любов'ю до рідного краю, краси його природи, до свого народу. У такий спосіб діти завдяки опису краси природи

не просто пізнають її, але що особливо важливе, отримують глибокі емоційні враження, і тим самим поглиблюють власні почуття любові до малої Вітчизни. Важливо підкреслити, що оповідання Ушинського мають не лише високе емоційне навантаження, але й що є виключним, так це поєднання краси природи та людських взаємин. У своїх мікро оповіданнях педагог змальовує кращі риси взаємин дітей з однолітками, старшими.

Наступною знахідкою К. Ушинського є обґрунтування важливості казки для повноцінного дитячого розвитку. Він вважав російську народну казку найбільшим вчителем серед усіх вчителів. Тому-то в його дитячих підручниках для молодшої школи знайшли своє відображення і народні казки. Пізніше видатний український філософ, письменник і педагог Іван Франко напише, що казка вчить дітей замилюванню до чесноти. Тобто Франко по суті погоджується з думкою Ушинського про те, що засобами казок можна навчити дитину розпізнавати добро і зло, пізнавати красу людських взаємин, а також підвести дитину до переконання, що добро завжди перемагає зло.

У сучасних умовах виховання патріотизму, почуття малої Батьківщини перед молодшими школярами значні можливості мають оповідання народознавчого спрямування на уроках читання, а також навчальна дисципліна «Я і Україна». Природно, що продовженням у цьому напрямку слугують позакласні ранки та виконання різноманітних дитячих виховних проєктів. Особливо у цьому зв'язку важливим є вивчення краси рідної природи. Це стосується насамперед міських школярів, оскільки урбанізація їхнього життя та збідніле мікросередовище потребує відвідування та під час екскурсій мальовничих околичних красот, зокрема й нашого Волинсько-поліського краю.

У програми з «Виховання дітей та молоді у системі національної освіти» окреслені народознавчі засади формування морально-естетичних почуттів, особливо в молодшому шкільному віці. Великі потенційні можливості окреслюються в аграрно-сонячному календарі. Тут важливим постає знайомство дітей з аграрною обрядовістю, тому то діти охоче змагаються на виготовлення кращого букету у класі. Також цьому сприяє проведення свята врожаю. Молодші школярі охоче приносять до класу різноманітні фрукти. І в позаурочний час в урочистій затишній обстановці діти не просто споживають плоди, а, що головне, змагаються у декламуванні віршів, співу пісень, виконанні гуртового танцю. Звичайно, важливим постає музичний супровід достатньо кваліфікованого вчителя-музиканта. Завершується це свято підведенням підсумків, визначення найздібнішого з естетичної точки зору. Тому членами журі «експертами» мали б бути, скажімо, 3-4 учні з п'ятого класу.

Величезні можливості у цьому напрямку має позакласне читання певних оповідань осіннього спрямування. Таке читання доповнюється висловленням дитячих вражень про відвідування ранньо-осіннього лісу під час збирання грибів та прогулянок разом з батьками, дідусями, бабусями.

Звичайно, вчитель має постати як рівний поряд з дітьми, не забуваючи при цьому, що дитячі емоційні враження варто скеровувати, точніше надавати їм культурного спрямування.

У 50-60-ті роки XX століття у «Серці віддаю дітям» видатний В. Сухомлинський описував експериментальний досвід навчання шестирічних першокласників у «Зеленому класі» та в природі. Він описує досить лаконічною науковою мовою про те, як він вчив дітей спостерігати відтінки кольорів в природі. Відомо, що видатні і геніальні художники можуть розрізнити до 600 відтінків кольорів. Пересічного учня вчать точно вирізнити 7 кольорів. Василь Олександрович, оглядаючи з дітьми околиці Павлиша, розпитував дітей як виглядає травнева діброва, зелений луг, озима пшениця, березовий гай. Він підводив шестирічних малюків до розуміння, що діброва є ніжно-зеленою, пшениця – світло-зеленою, луг – темно-зеленим, а березовий гай – просто, зеленим. Саме таке розуміння, за Сухомлинським, сприяє формуванню морально-естетичних почуттів, які пізніше переростуть у патріотичні переконання.

Звичайно, Сухомлинський поєднував свої уроки у природі, у «Зеленому класі» з народознавчими засобами. Тут особливо важливими постають різноманітні бувальщини і легенди. Про це він детально описує у «Батьківській педагогіці». Особливо важливим, за цим вченим, є пробудження позитивного трепетного почування минувшини Павлиша та Кіровоградщини загалом.

Великі можливості у позаурочний час вчитель відводить засобам народного весняного календаря. Йдеться про цілу низку проектів, присвячених заклику весни. Науковий керівник експедиції з дослідження народних засобів виховання дітей у Південно-Західному Російському краю Павло Чубинський разом з групою науковців університету Святого Володимира досліджував звичаї й обряди, зокрема й нашого Волинсько-Поліського краю та його території, тобто Житомирщини.

Про свято заклику весни на Волині він писав, що весну закликали рановранці: дітлахи і підлітки та юнаки вилазили на дахи і радісно вигукували «Весно, прийди, прийди!»; дівчата, виглядаючи із-за тинів теж радісно вигукували ці слова. Пізніше дорослі жінки, напikши жайворонків (гостинців для дітей), разом з чоловіками прямували на площу біля церкви. Тут вони обмінювалися враженнями (чоловіки з чоловіками, а жінки з жінками). Ввечері, зазвичай, сім'я влаштовувала скромну, але урочисту вечерю при цьому обговорювались майбутні землеробські роботи, а батько вголос планував чи вистачить хліба до нового врожаю. Загалом, науковий колектив видрукував у Петербурзі шість томів наукових записок з Південно-Західного Російського краю.

Продовжується цикл весняного аграрного календаря, звичайно, з написання писанок. При цьому велика відповідальність покладається на класовода не лише за мистецьку якість виконання цієї копiткої справи, але й

за техніку безпеки дитячої праці. Як засвідчив наш досвід, писанкарство є улюбленою справою не лише дівчаток, а й хлопчиків.

Великі можливості мають народознавчі засади ялинкового та Різдвяного календаря. Молодші школярі є надто мрійливими та здатними до перевтілення. Тому то вчитель скеровує прагнення дітей до ялинкового перевтілення та приспівування колядок та проведення вертепів. Звичайно, така робота є надто копіткою, оскільки діти мають не тільки вивчити віршоване тло певної колядки, але ще й навчитись її культурному співу. Тому великою є напруга завчасної праці вчителя і музичного керівника. І, якщо ця діяльність поєднується з вертепом, доречним постає скеровування цього священнодійства крім вчителя, музичного працівника і балетмейстера. Тобто йдеться про те, що в сучасній педагогіці кваліфікується як артпедагогіка, яка поєднує в собі вірші, спів, танці та власне вертеп.

Приблизно за місяць до початку зимових свят учитель подає завдання дітям з вивчення певної колядки. При цьому він підтримує щільне спілкування з батьками, матерями. Важливим тут є залучення і батьків до цієї культурної справи. Досвід такої співпраці достатньо чітко накопичений і узагальнений в Житомирській міській гуманітарній гімназії № 23 де, координує цю творчу діяльність Заслужений працівник освіти України, її директор – Купрійчук Ніна Володимирівна. Цікавим тут є те, що діти сідають біля ялинки поряд з батьками. При цьому змагаються у художній самодіяльності батьки з батьками, а діти - між собою. Важливим є й те, що у невимушеній, «по домашньому» обстановці до священнодійства долучається сама директор або хтось із її заступників.

У цьому зв'язку діти не лише бачать керівництво навчального закладу, а й поволі самі переконуються у культурі спілкування старших, вмінню декламувати і навіть проспівати певну народну пісню. Загалом тут вступає в силу механізм ідентифікації, тобто, за словами Маргарет Мід – зараження у культурному розумінні цього слова.

Таким чином, ідеї К. Ушинського з формування малої Батьківщини у дітей знаходять своє підтвердження у гуманістичній педагогіці Василя Сухомлинського та у практиці сучасної початкової школи.

Список використаних джерел

1. Ушинський К. Д. Вибрані твори. – Т.1. – К.: Рад. школа, 1955. – 280 с.
2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. – К.: Рад. школа, 1967. – 347 с.
3. Левківський М. В. Історія педагогіки. – Вид. 2-е, доп. – К.: Центр учб. л-ри, 2005. – 380 с.